

ΜΕ ΤΟ ΜΟΛΥΒΙ ΣΤΟ ΧΑΡΤΙ

(Σημειώματα ποῦ θὰ γίνονταν ἄρθρα)

Ἡ ἀπολογία τοῦ βιβλίου.

Ἀδέρφια εἶναι τὰ δύο.

Τὸ λουλούδι τὸλόχαρο.

Τὸ θλιβερὸ βιβλίο.

Εἶμαι κ' ἐγὼ ζωή. Μέσα μου κλιῶ τὴ φωτιὰ τοῦ Προμηθέα. Μέσα στὴ ζωὴν εἶναι κι ὁ νοῦς, ὑπέρτατη ζωή. Αὐτὸ τὸ νοῦ κρατῶ καὶ τὸν παρυσιαίζω. Μιὰ συγκίνηση. Βοηθάω τὰ μάτια. Εἶμαι κ' ἐγὼ γίσις κι ὁμορφιά καὶ ζωὴ κι ἀλήθεια. Ὅποιοι δὲν ἔχει μάτια καὶ δὲν ξέρεי νὰ κοιτάξῃ μέσα στὰ μεγάλα τὰ βιβλία, ὅμοια δὲ θάχῃ φαντασία καὶ δὲ θάχῃ καρδιά. Καὶ μήπως τάχα θὰ μπορέσῃ νὰ ἰδῇ τίποτε, ὅσο ἀμέσως κι ἂν τὰ στυλώσῃ τὰ μάτια του πρὸς τὸν κόσμον γύρω του καὶ μέσα του, καὶ χωρὶς τὴ συντροφιά τοῦ βιβλίου;

* *

Οἱ «Παροιμίες» τοῦ Πολίτη. Κατὰ τρεῖς τρόπους γίνεται ἡ ἐργασία γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς δημοτικῆς γλώσσας. Δημιουργικά, θεωρητικά, ἐπιστημονικά. Στὴν ἐργασία μέσα τοῦ τρίτου τρόπου κορυφαῖος ὁ Πολίτης. Ζητεῖ, ψάχνει, βρίσκει, μαζώνει, καρφώνει, κρίνει, φανερώνει τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς τὰ πιὸ ἀγνὰ καὶ τὰ καθάρια ἀναβρίσματα μέσα σὲ τραγούδια καὶ σὲ παροιμίες, στὴν παράδοση καὶ στὸ παραμῦθι, σὲ ὅ,τι πιστεύει, σὲ ὅ,τι πλάθει, σὲ ὅ,τι μιλεῖ ὁ λαός. Πρὸ ἑκατὸ χρόνων τέτοια ἐργασία κι ἂν μπορούσαν ἔτσι νὰ γίνῃ, θάναυματιζόνταν ἀπὸ τὴν Πολιτείαν, ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπὸ τὴν Παιδείαν τῆς ἐποχῆς. Κι ὁ Πολίτης θὰ καταγγέλλονταν ὡς συνεργὸς τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰένους ποῦ ἀγωνίζεται στὸ φῶς νὰ βγάλῃ τὰ κάρκαρα καὶ τὰ βάρβαρα ποῦ ἔπρεπε γιὰ πάντα νὰ πομένουνε θαμμένα στὴ νυχτιὰ. Ἀξίζει νὰ αναλυθοῦν οἱ «Παροιμίες», ὡς μνημεῖα γλωσσικὰ, ποῦ μιὰ μέρα θὰ ἐδερνετῇ τὸ φιλόσοφο, θὰ εὐεργετήσουν τὸν ποιητὴ. Ποιὸς ξέρει πόσο καὶ ἡ μελέτη τους θὰ βοηθήσῃ στὸ χτίσιμο καμὶς μεγάλῃς συνθετικῆς ἐργασίας γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ, καμὶς μεγαλοφάνταστης ἐποποιίας! Ἀξίζει νὰ μελετηθῇ ξεχωριστὰ ὁ φραστικὸς τρόπος τοῦ λαοῦ μέσα στὶς Παροιμίες. Σύγκρινε κάποιος σχετικὰ ποῦ γράφει ὁ Κρουμπάχερ στὴν Ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας κι ὁ Ψυχάρης μέσα στὸν πρόλογον τοῦ «Ρωμαϊκοῦ θεάτρου».

* *

Ἡ «Ἐρωφίλη» τοῦ Χορτάτση, ὁ «Πασιλικός» τοῦ Μάτση. Μέσα στὴν παιδιὰτικὴν ἀκόμα δραματουργικὴν μας τέχνην, τὴν νερούλη καὶ τὴν ἀτόνωτη, ποῦ κατὰ μέγα μέρος γίνεται ἀπὸ γάρσες ξεθυμασμένων μιμητῶν τοῦ Scribe

κι από ιλαροτραγωδίες τῶν λασσανείων, — νὰ δύο ἔργα, στὴν ἀρχὴν ἀκόμα, στὸ ἀλφαβῆτα μιᾶς τέχνης, μὰ πρότυπα πάντα στὸ εἶδος τους· ἔργα οὐσιαστικὰ ποῦ κάτι λένε καὶ κάτι δείχνουν, καὶ ποῦ εἶνε σὰν κλειδιὰ γιὰ ν' ἀνοίγουνε πόρτες ὁδηγήτρες πρὸς μεγαλόπρεπα χωρίσματα καὶ σπίτια Μᾶς δίνουν κάποια ιδέα τῆς ἀκέρειας δραματοτεχνίας μέσα στὰ δύο μεγάλα της ξεχωρίσματα· στὸ δράμα τὸ ποιητικὸ, καὶ στὸ πεζογραφικὸ τὸ δράμα. Ἀλήθεια πῶς τὸ ποιητικὸ δράμα δὲν γράφεται πάντα μὲ στίχους καὶ πῶς πολλές φορές τὸ πεζογραφικὸ παρουσιάζεται μὲ ρυθμούς καὶ μὲ ρίμες. Μὰ ἡ ποιητικὴ πνοὴ εἶν' ἐκείνη ποῦ κάνει λ.χ. τὰ ἔργα τοῦ Ἰψὲν ἀνώτερ' ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Δουμᾶ υἱοῦ, κι ἂς ἔχει ὠφεληθῇ ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸ δεύτερο, καθὼς τὸ θέλουν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς γάλλους κριτικούς.

*
* *

Ἡ γυναίκα νὰ χειραφετηθῇ. Καὶ δὲ φροντίζω ἂν ἔβαλαν οἱ ἔξυπνοι στὴ λέξη *χειραφετησις* κάποιο νόημα κοροϊδίας, ὥστε νὰ μὴ μπορῇ κανεὶς νὰ τὴ μελετήσῃ τὴ λέξη χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ χαμογελάσῃ πονηρά, ἢ χωρὶς νὰ ἰδῇ τοὺς ἄλλους γύρω του νὰ χαμογελᾶνε, καὶ δὲν φροντίζω ἂν τὴν ιδέα τὴν ἄρπαξε γιὰ θέμα τῆς ἡ ἀπονήρευτη Μοῦσα τοῦ Σουρῆ, ὅσο κι ἂν εἶνε περιγελάστρα. Ν' ἄρθῃ καμιάν ἄλλη Μοῦσα νὰ μᾶς δραματοποιήσῃ τὸ ζήτημα ἀπὸ τὴν ἄλλην ὕψη του, τὴν πλέον ἀληθινή. Νὰ χειραφετηθῇ ἡ γυναίκα. Γιατ' εἶναι πράμα ἀστόχαστο νὰ ἐπιμένῃς πῶς ἡ γυναίκα δὲν πρέπει νὰ χειραφετηθῇ, δηλαδὴ δὲν πρέπει ν' ἀβγῇ ὅσο τῆς εἶναι βολετὸ ἀπὸ μέσ' ἀπὸ κάποια σκλαβιά, δὲν πρέπει ν' ἀμπη, ὅσο τῆς εἶναι φυσικὸ, μέσα στὸν κύκλο τῆς σοφίας τὸν ὀλόφωτο, γιατί τότε θὰ πάψῃ νὰ εἶναι μητέρα καὶ νοικοκυρά. Καὶ τώρα ἡ γυναίκα τί κάνει; Χωρὶς νὰ εἶναι στὰ σωστά καὶ στὰ βαθιὰ χειραφετημένη, ἀνακατώνεται σὲ ὅλα, σὲ ὅλα· δὲν βλάφτει τέτοιο ἀνακάρωμα τὴ νοικοκυροσύνη της καὶ τὴ μητρότητά της; Νομίζω πῶς ἀκέρειος τῆς γυναίκας ἓνας λυτρωμὸς ἀπὸ τὴ σκλαβιά τῆς πρόληψης κ' ἓνας ὕψωμὸς τοῦ νοῦ της πρὸς τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸ, θὰ τὴν ἔκανε καὶ μητέρα καλῆτερη καὶ σωστότερη νοικοκυρά.

*
* *

Ὁ δημοσιογράφος ποῦ μιλώντας προχτές μέσα σ' ἓνα φύλλον ἀθηναϊκὸ θέλησε νὰ τὴν καυτηριάσῃ τὴ λεγόμενη *φιλοσοφικὴ* ποίηση ὁ φοβερὸς αὐτὸς κι ὁ ἄσπλαχνος, ἔτσι καθὼς τὰ εἶπε κ' ἔτσι καθὼς μίλησε γιὰ τὸ ζήτημα τοῦτο, φαίνεται πῶς δὲν πολυσκαμπάζει ὅχι ἀπὸ ποίηση φιλοσοφική, ἀλλ' ἀπὸ τὴν Ποίηση, πέρα καὶ πέρα, χωρὶς ἐπίθετο. Ἰσα ἴσα καὶ ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος ποῦ φιλόσοφο δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ποῦμε καθὼς ἄλλους ὁμοτέχνους του μεγάλους, ἀπὸ τὸ Λουκρήτιον ὡς τὸ Λεοπάρδη, γιατί ἔχει κάτι τι πολὺ ὑποκειμενικὸ στοὺς στίχους του, κι' αὐτὸς ἀκόμα, τότε εἶναι ποιητὴς ξεχωριστὸς μέσα στοὺς ἄλλους,

ὅταν κ' ἔτσι βγαίνει μιὰ κάποια φιλοσοφία ἀπὸ τοῦ; στ' ἴχους του. Πάρτε παραδείγματα τὸν Ἄινε καὶ τὸ Βερλχίν. Κάθε ποιητής, λίγο πολύ, καὶ φιλόσοφος· ὅπως κάθε φιλόσοφος, λίγο πολύ, ποιητής. Ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς τὸ Νίτσε.

*
* *

Σοπερχάουερ καὶ Νίτσε. Γνώμη αὐτοσχέδια, καὶ ὕστερ' ἀπὸ «δικαδικασίαν συνοπτικὴν», ἐνὸς ἀφιλοσόφητου, τοῦ γνωρίστηκε ἄκρες μέσες μὲ τοὺς δυὸ φιλόσοφους. Σὲ τί μοιάζουνε πιὸ πολύ; Στὸ ὕψος τους. Ὑψος πιὸ πολύ νεολατίνων· ὕψος ἀνθρώπων δηλαδὴ τοῦ μελέτησαν καὶ τοὺς γάλλους πεζογράφους τοὺς κλασσικούς, καὶ ξέρουνε καὶ συνθέτουν, καὶ τοῦ δὲν εἶναι τὰ γραμμένα τους σὰν τὴν «κκοοργκμμένη ποίηση», ὅπως κάπου τὴν ὀνομάζει ὁ Ταίν, τῶν τρανῶν τῆς Γερμανίας μεταφυσικῶν Σελιγγιανῶν, Ἐγελειανῶν, καὶ δὲν ξέρω ποιῶν ἄλλων. Σὲ τί ξεχωρίζουν; Σὲ τοῦτο: Ὁ Σοπερχάουερ μᾶς παρουσιάζει, κάπως εὐρωπαϊκώτερα, καὶ μᾶς διαλαλεῖ τὸ Βουδδισμό. (αὐτὸ τὸ εἶπαν χίλιες φορές.) Ὁ Νίτσε εἶναι ὁ διαλαλητής τοῦ *Μαζδεϊσμοῦ*. (Αὐτὸ δὲν ξέρω ἂν εἰπώθηκεν ἔτσι.) Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Περσῶν. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸν πεσσιμισμό. Ἡ ζωὴ, δοκιμασία. Ἡ ζωὴ, κατώτερος βαθμὸς τοῦ εἶναι. Μὰ τῆς θρησκείας αὐτῆς τὸ τέλος δὲν εἶναι, ὅπως γίνεται στὸ βουδδισμό, ἡ ἀδράνεια, δὲν ἔχει ἀποτέλεσμα τὸ μηδενισμό τῆς σκέψης, δὲ χάνεται στὸν ἄγονον ἀσκητισμό. Ὁ Πέρσης ἔχει τὴν πιὸ ζωηρὴν ἀγάπη τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐνέργειας. Ὁ Ζαρατούστρας τοῦ γερμανοῦ φιλόσοφου δὲ θὰ ξεχωρίζη καὶ πολύ, στὴ οὐσία καὶ στὸ ὕψος, ἀπὸ τὸν κλασσικὸ Ζαρατούστρα τῆς Ζέντ' Ἀδέστας.

*
* *

Ἡ ἰδέα τῆς ζωῆς νὰ εἶναι τόσο στενὴ καὶ τόσο γαληνὴ, ὅσο πλατεῖα καὶ πολυκύμαντη ἡ ἰδέα τῆς τέχνης. Γιὰ ν'ἔχω κειρὸ καὶ τρόπο στὴ ζωὴ νὰ πλάθω τὴν τέχνη.

*
* *

Ὁ Ἀλφόνσος Daudet (μέσα στὸ βιβλίο τοῦ ἔγραψε τὸ ἄξιο παιδί του, ὁ Leon Daudet, γιὰ τὸν πατέρα του, ἀφοῦ πέθανε) δὲν παραδέχεται τὸ συνηθισμένο πιά χωρισμὸ τεχνιτῶν καὶ συγγραφέων καὶ ποιητῶν, σύμφωνα μὲ τὸν κόσμον ποῦ παρασταίνουν καὶ μὲ τὴν τέχνη ποῦ καλλιεργοῦνε, σὲ ὑποκειμενικούς καὶ σὲ ἀντικειμενικούς. Τέτοια ξεχωρίσματα τὰ λέει σχολαστικά, πιὸ πολὺ μωρόσοφα, παρὰ βριθὴ παρκτηρημένα. Τὴν ἴδιαν ἀπῆλθεν κάτου καταφρόνηση δεῖχνει πρὸς τὸ ξεχώρισμα τοῦτο τῶν ὑποκειμενικῶν καὶ τῶν ἀντικειμενικῶν καὶ ὁ δικός μας ὁ Βαλαωρίτης στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸ Ροῖδην, γραμμένη ἀπὸ τὰ 1877. Καὶ ὅμως τὰ χωρίσματα αὐτὰ ὑπάρχουν, ὅσο κι' ἂν βρίσκονται πολλὰς φορές ἀνακατωμένα καὶ δυσκολοξάνοιχτα στὸν ἴδιον ἄνθρωπον, καὶ ὅση κατάχρηση

κι ἂν γίνεται στὸ σφράγισμα μὲ τούτη ἢ μὲ κείνη τὴν ἐτικέττα. Ὁ Daudet καὶ ὁ Βαλαωρίτης εἶναι κάπως φυσικὸ νὰ τὰ καταφρονοῦν καὶ νὰ μὴ τὰ καλοξε-
διαλύνουν τέτοια γνωρίσματα· γιατί καὶ οἱ δύο τους εἶναι ζωγράφοι λογοτέχνες·
ὄχι φιλόσοφοι.

*
* *

Μάλιστα. Τὰ μεγάλα ἰδανικὰ· ἡ μεγάλη Ἰδέα. Χωρὶς αὐτὰ δὲ ζοῦνε τὰ
ἔθνη, μήτε ὁ ἄνθρωπος, ὁ ξεχωριστός. Μόνον ἡ μορφή τοῦ ἰδανικοῦ ἀλλάζει. Καὶ
ἡ παράδοσις δὲν εἶναι κάτι τι ἀσάλευτο. *Γίνεται* κι' αὐτή. Ὑπάρχουν πολλὰ
εἶδη περασμένων στὴ δόξα ἑνὸς λαοῦ· τὰ πιὸ κοντὰ, τὰ πιὸ μακριά. Τὸ Μισο-
λόγγι εἶναι σιμώτερο σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὴ Σαλαμίν· κι ὁ Καραϊσκάκης ἀπὸ τὸ Λεω-
νίδα· ἡ φουστανέλα ἀπὸ τὴ χλαμίδα, τὸ κλέφτικο τραγοῦδι καὶ ἡ δημοτικὴ
γλῶσσα ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος θεωρή-
θηκεν ἀπὸ μερικοὺς προδότης τῆς Ἑλληνικῆς ιδέας. Ἀκόμα καὶ νεώτεροι ὑπο-
στήριξαν πῶς τὰ χάλασε τὰ Ἑλληνικὰ ἰδανικὰ, τὰ κλασσικά. Μπορεῖ· μὰ ἔπλασε,
μέσα σ' ἓνα ὄνειρο ἀστραπόπτερο, μιὰν ἄλλη Ἑλλάδα· καὶ τί Ἑλλάδα! Ὁ Νίτσε
θέλει τὸ Σωκράτη προφήτη τοῦ ξεπεσμοῦ. Μπορεῖ· μὰ προετίμασε τὸ ἄνθισμα τοῦ
νέου κόσμου. Κάποιοι τὴν Ἀναγέννηση δὲν τὴν ἀγαποῦν καθὼς ἀγαπᾶνε τὸ Μεσο-
αιῶνα. Καὶ ὅμως . . . Κ' ἐμεῖς ; . . . Οἱ ἐθνικοὶ μας ἥρωες· ὁ Βουλγαροκτόνος, ὁ
Τσιμισκής, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς. (κι ἂς εἶναι τὸ αἷμα τους κάθε ἄλλο παρὰ κα-
θάριο ρωμαϊκόν), ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Μικαύλης. . .

*
* *

Ἐλεεινὴ μανία τὸ νὰλλάζουμε καὶ τὰ ζωντανὰ καὶ τὰ δοξασμένα ὀνόματα
τῶν τόπων καὶ τῶν πραγμάτων καὶ νὰ τὰ κάνουμε, ταιριάζει δὲν ταιριάζει, καὶ
μὲ τὸ στανιὸ ἀρχαῖα ὄλα, καὶ τὸ νὰ καταστρέφουμε καὶ τὸ νὰ καταφρονοῦμε μνη-
μεῖα τῆς νέας μας ἱστορίας, φτάνει νὰ στέκουν ἔξω ἀπὸ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιο-
τητα. Εἶδατε σὲ χρόνια πιὸ ἀλαργινὰ—καὶ ἴσως ἀκόμα τοῦτο γίνεται σὲ κάποιες
ἀπομακρυσμένες ἐπαρχίες καὶ χωριὰ ἀπλοϊκὰ—πῶς τὰ σημαδεύουν τᾶγια τὰ
κονίσματα μέσα στῆς ἐκκλησιές· παιδιὰ κακοαναθρεμμένα καὶ χριστιανοὶ ἀπὸ
τοὺς πιὸ φανατικούς, μέσα στὰ συμπλέγματα τᾶγιογραφικά, ποῦ παρασταίνουν
κάποια σκηνὴ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο, τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, τὸ μαρτύριο τοῦ δεῖνα
ὀσίου, πιάνουν καὶ βγάζουν τὰ μάτια τῶν προσώπων ἐκείνων μέσα στὴν εἰκόνα
ποῦ εἶναι οἱ ἀντίθετοι καὶ οἱ ἀπαρνητάδες, ποῦ οἱ βασιανιστάδες εἶναι τῶν ἁγίων
καὶ τῶν μαρτύρων· τὰ μάτια βασιλιάδων εἰδωλολατρῶν, δημίων, στρατιωτῶν, φα-
ρισαίων, καὶ τέτοιων. Καὶ δὲν ὑποψιάζονται πῶς μέσα στὴν εἰκόνα τοῦ ἁγιογρά-
φου καὶ τὰ χριστιανικὰ καὶ τ' ἀντιχριστιανικὰ στοιχεῖα ἔχουν ἀπὸ τὴν τέχνη
τὸ ἴδιο δικαίωμα νὰ ὑπάρχουν, γιατί καὶ τὰ δύο μαζί τὴν κάνουν τὴν εἰκόνα·
καὶ πῶς πρέπει κανένας νὰ εἶναι χυδαῖος ἢ μωρὸς γιὰ νὰ τὰ καταστρέφῃ ἔτσι

τὰ δεύτερα. Ὅ,τι γιὰ τὴν ιδέαν εἶναι ἡ Τέχνη, γιὰ τὴν ζωὴν εἶναι ἡ Ἱστορία. Τὸ ἴδιο κακὸ κάνουν ὅσοι μὲ τὸ στανιὸ φοροῦν τῶν νέων πραγμάτων τὰρχαια τάχα ὀνόματα. Καὶ ἡ παραβολή μου ἐδῶ δὲν εἶναι καὶ πολὺ σωστή, δὲν ταιριάζει ἵσα ἵσα· τὰ νέα μας πράγματα δὲν ἀντιστοιχοῦνε πρὸς τὰντιχριστιανικὰ πρόσωπα τῶν θρησκευτικῶν εἰκόνων· πολλές φορές ἔχουν κ' ἐκεῖνα μὲ τ' ἀρχεῖα τὴν ἴδια τὴν ἀγιοσύνη. Μόνο πῶς δὲ μποροῦνε νὰ συμβιβαστοῦν μὲ τὴν ιδέα μιᾶς ἀρχαιο-λατρείας ἡλίθιας. Τοὺς λείπει κάποιος ὄγκος· ἀγαπήστε τα, καὶ ὅμοια κ' ἐκεῖνα θὰ τὰ γιομίσῃ ἡ ἀγάπη σας.

* *

Τὸ ἐλληνικὸ πνέμα. Ἀμφίωνος καὶ Δαβίδ. Πολεμιστὴς καὶ αἰετός. Μετὰ τοὺς Μηδικούς πολέμους ἡ ὑψηλότετη ποίηση. Ὅπου ἡρωϊσμός, καὶ τὰ δῶρα τῆς σοφίας. Ἀλεξάνδρεια καὶ Ρώμη ἐξελληνίζονται. Βυζάντιο καὶ δημοτικὰ τραγούδια. Ἕλληνες στρατιῶτες. Ὁ Μάουρος καὶ ὁ Γεμιστός. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐξελληνίζεται· Ἕλληνισμός ὑπάρχει· ὅχι ὅμως καὶ Λατινισμός. Παρατήρηση τοῦ Egger· Ἀναγέννηση—Ρονσάρ—Μίλτων—(Ἀθηνᾶς Λινάρης.) Σαίξπηρ. Ὁ Θησεὺς δούξ. Τουρκοκρατία. Ἑνετοκρατία. 21. Σέλλευ—Μπάϊρον.—Λουδοβίκος.—Φώσκολος.—Ὁ διδάσκαλος τοῦ Σολωμοῦ· ὁ Σολωμός· ὅχι ὁ Κοραΐς.—Λεοπάρδης.—Αντρέας Chenier. Ἰωάννης Μορέας. Ἀρθούρος Ἰράφ. Ματίλδη Σερράου Λαμαρτίνος. Χάλλεκ. Ξαναγεννιέται ὁ φιλελληνισμός. Μιστράλ. Σάθας. Βυζάντιον—Ἀθήναι. Μενιχαϊσμός. Κρήτη. Ἡρωϊσμός καὶ ποίηση.—Μίνως καὶ Θαλήτας. Ἱστορικὰ τεσσάρων αἰώνων σὲ δυὸ γραμμές,—Τὰνωτέρω ἄταχτα ριμμένα καὶ ξεκομμένα χρησιμοδοτικά, ἐδῶ κ' ἐφτὰ χρόνια, σὲ στιγμές ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, κάτι λιγότερο ἀπὸ σημειώματα, ἀπλᾶ βοηθήματα τῆς μνήμης, γιὰ νὰ γίνουν ἓνα δυὸ ἄρθρα, ποῦ δὲν ἔγιναν.

* *

Τὸ καλὸ νὰ τὸ παίρνῃ κανεὶς ἐκεῖ ποῦ τὸ βρίσκει. Τὰ exemplaria graeca τοῦ Ὁράτιου, ποῦ πρέπει νύχτα μέρα νὰ τὰ μελετᾶμε, μὴ τὸ παίρνετε γιὰ πιστεύω. Ἀφήστε τὸν Ὁράτιο νὰ τοὺς κλέφτῃ τοὺς Ἕλληνες, ἀφοῦ ἡ κλεψιά εἴτανε καθιερωμένη τότε νόμος τῆς Λατινικῆς Ποιητικῆς. Νὰ παίρνῃ κανεὶς ἀπὸ κοντὰ ὅ,τι ἀγαπᾷ καὶ νοιώθει· ὅχι ἐκεῖνο ποῦ δασκαλεύουν πῶς πρέπει νὰ παίρνῃ κανεὶς ἀπὸ κοντὰ.

* *

Ἀπὸ τὴν κριτικὴ τοῦ Μᾶξ Νορδᾶου (Ἐκφυλισμός κτλ. κτλ.) παίρνονται κανεὶς τὸ φύσημά του, νὰ σταματήσῃ στὴν κριτικὴ τοῦ Λέσσιγγ (Λαοκούντας—Δραματοουργία Ἀμβούργου.) Νὰ ἐξετάσῃ τοῦ πρώτου τὴν κριτικὴν ἐργασία τὴν ἐπιστημονικὴν, ποῦ μεταχειρίζεται τόσο πολὺ στοιχεῖα ξένα καὶ ἀσυμβίβαστα μὲ τὴν φιλολογίαν καὶ μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Τέχνης, καὶ τόσο κατάχρηση κάνει τῆς ρεπολογίας. Κ' ὕστερα νὰ ἐξετάσῃ τὴν κριτικὴ τέχνην τοῦ Λέσσιγγ, τὴν ἀγνή

φιλολογική, ποῦ ὅλα μέσα της ἁρμονικά καὶ σύμμετρα εἶναι, καὶ τίποτε δὲν εἶναι μετατοπισμένο, καὶ νὰ δείξῃ πόσο ἀνώτερος κριτικὸς εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ «Νάθαν τοῦ σοφοῦ», ἀπὸ τὸν ἀκουσμένο συγγραφέα ποῦ ἔγραψε τὰ «Συμφωνημένα ψέματα.» Καὶ νὰ μὴν ἀνακατωθῇ, πρὸς θεοῦ! στὴν περίστασι αὐτὴ ὁ φιλελληνισμὸς τοῦ Μάξ Νορδάου, ὅσο κι ἂν μᾶς συγκινῇ. Ἐχῶ κάποιαν διαφορετικὴν ἰδέαν τοῦ φιλελληνισμοῦ, καὶ νομίζω πῶς καὶ ὁ Λέσειγγ εἶναι σὰν τὸν Μάξ Νορδάου φιλέλληνας, κατὰ τὸ δικό του τρόπο· καὶ κάτι παραπάνου μάλιστα. Αὐτὰ ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἔργων καὶ τῶν δυὸ ποῦ τ'ἀποχτήσαμε καὶ στὴ γλῶσσα μας· τοῦ «Λαοκρόντα», μεταφρασμένου ἀπὸ τὸν κ. Προβελέγιου· τοῦ «Ἐκφυλισμοῦ», κουτσορεμένου ἀπὸ τὸν κ. Βλάχο.

*
* *

Μὲ τὸ «Λαοκρόντα» τοῦ ὁ Λέσειγγ, ἀνίσως καὶ καλὰ θυμοῦμαι, πολεμᾷ τὴν κατὰχρησιν τῆς περιγραφῆς στὴν ποιητικὴ τέχνη. Στὸ καιρὸ τοῦ τὸ περιγραφικὸ στοιχεῖο ἔπαιζε τὸ ἴδιο ἀπάνου κάτου μέρος ποῦ παίζει τώρα στὴν ποίησιν ἡ μουσικὴ. Ὡρα καλὴ.

*
* *

Βέβαια. Ἡ φιλολογία ἀπὸ τὸ ἐγὼ ἀρχίζει, τὸ ἐγὼ δείχνει, καὶ χωρὶς ἐγὼ δὲν εἶνε τίποτε. Μὰ ἡ τέχνη ἐκείνη, μέσα στὴ φιλολογία, πὶὸ πολὺ ἀξίζει, ποῦ τὸ ἐγὼ της δὲν εἶναι ἀπομονωμένο, μὰ μπορεῖ καὶ ἀγκαλιάζει ὅλο τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον, σὰν τὸ φῶς τοῦ Ράσκιν. Καὶ μεταξὺ δύο ποιητῶν, ὅμοια χαριτωμένων, ἐκείνου τὸ ἀνάστημα μέσα στὴν ἱεραρχίαν τῆς Τέχνης ψηλότερο εἶναι, ποῦ τὸ ἐγὼ του μπαίνει μέσα σὲ ὅλες τὲς ἰδέες καὶ ταιριάζει μὲ τὰ πράγματα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ μιλᾷ γι αὐτά. Τὴν ὀνειρεύομαι τὴ φιλολογικὴ τέχνη ὅπως ὀνειρεύεται ὁ Ράσκιν τὴ γυναῖκα· αὐτὴν τὸ φῶς πολupoίικη, ἀπειροστὰ καὶ ἀσύγκριτα πολύμορφη μέσα στὸμορφὸς της καὶ στὸ γαληνὸ ξεχώρισμα· τὸ φῶς ποῦ παίρνει τὸ χρῶμα καθενὸς ἀντικειμένου ποῦ γγίζει, μὰ γιὰ νὰ τὸ κάμῃ νὰ λάμψῃ».

*
* *

Ἀπὸ ἑνα ζίζηκα τραγουδιστὴ ζητᾶτε γνώμη; Δὲν ξέρω τίποτε ἀπ' αὐτά. δὲ μοῦ φτάνει ἡ ζωὴ γιὰ νὰ δώσω τύπον ἁρμονικὸν στοὺς ἤχους ποῦ ἔχω μέσα μου. Ἐναν παρὰ δὲ δίνω γιὰ τὸν κόσμον. Μὰ κι ὁ ζίζηκας καμιά φορὰ τὸ καλοκαίρι, στὰ φύλλα τῆς ἐλιάς κρυμμένος ζῇ, ὀλόκοντα στὴ θάλασσα. Καὶ τότε περνᾷ μεσ' στὸ τραγουδάκι τοῦ ὁ βόγγος ὅλης τῆς θάλασσας.

*
* *

Ἐνας φίλος μου κριτικὸς μιλοῦσε τὲς πρὸ ἄλλες γιὰ ἕνα καινούριον μου ποίημα μὲ προσοχὴ καὶ μὲ τιμὴν ποῦ μπορεῖ καὶ νὰ μὴ μοῦ ἀξίξῃ. Ἐλεγε—ἀνάμεσα σὲ ἄλλα—πῶς φαίνομαι μὲ τὴ σειρὰ ἐπηρεασμένος, σὲ ὅσα ἔγραψα κατὰ και-

ρούς, ἀπὸ τρεῖς μεγάλους διδασκάλους: ἀπὸ τὸν Οὐγγώ, τὸ Λεκόντ Δελίλ, καὶ τὸ Σουλλῦ Προυντώμ. Μακάρι νὰ εἶμουν ὁ ὑποταχτικὸς τέτοιων μεγάλων διδασκάλων· χαρά μου καὶ καμάρι μου θὰ τὸ θεωροῦσα. Καὶ δὲν τὸ παραξενεύομαι· θαρρῶ πῶς εἴμι κάπως ἐπηρεασμένος ἀπὸ κείνους· γιὰ τὸν ἀγάπησα πῶς πολὺ ἀπὸ ἄλλους καὶ δὲ θὰ εἶδεν ἄσκημα ὁ φίλος μου ὁ κριτικὸς. Μόνο πῶς δὲν εἶναι αὐτοὶ μονάχα ποῦ μ' ἐπηρεάζουν καὶ μοῦ ξυπνᾷν τὸ νοῦ καὶ μοῦ κινοῦν τὸ χέρι· μαζὶ μ' αὐτοὺς καὶ ἄλλοι δέκα, καὶ ἄλλοι εἴκοσι ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, στενές μου γνωριμίες, καὶ ἄλλαις ἀλαργινές, πράγματα καὶ φαντάσματα, πολὺ πρὸ μεγαλήτεροί μου, καὶ πολὺ πρὸ μικροὶ στὰ χρόνια ἀπὸ μένα, καὶ μπορεῖ καὶ στὴν ἀξίαν ἀκόμα. Ἐκεῖνοι πρὸ πάντων ποῦ κάνουν τὰ ποιήματά τους σὲ συμφωνίες πλασμένες γιὰ νὰ τίς ἐκτελοῦν πολυόργανες ὀρχήστρες. Ὅλοι ὅσοι νομίζουν πῶς ἡ ποιητικὴ τέχνη ὅμοια μπορεῖ νὰ δουλέψῃ γιὰ ὅλες τίς ἰδέες καὶ γιὰ ὅλους τοὺς καημούς, χωρὶς νὰ χάσῃ τίποτε ἀπὸ τὸ φυσικὸ της. Δάσκαλοί μου ἓνα πλῆθος· καὶ ἀπ' ὅλους θὰ δανείστηκα κάτι. Νὰ δανεῖζεται κανεὶς ὅταν ἔχῃ κάποιον δικόν του κεφάλαιον, καὶ ὅταν μπορῇ νὰ τὸ μεταχειρίζεται, καθὼς τοῦ πρέπει, τὸ δάνεισμα, καθὼς λέει ὁ Σέλλεϋ πῶς ἔκανεν ὁ Βιργίλιος, ὁ μεγαλοφάνταστος ληστής τοῦ Ὀμήρου. Καὶ τί ὠραῖα ποῦ τὸ λέει κάπου ὁ ἴδιος πάλι ὁ μέγας ποιητὴς τῆς «Ἑλλάδας», μεγαλοφάνταστος ληστής καὶ ἐκεῖνος τοῦ Αἰσχύλου: «Ὁ ποιητὴς παίρνει ὅλα τὰ χρώματα... ὥς καὶ τῶν ξερόφυλλων τὸ χρῶμα ποῦ περνᾷ ἀπὸ μέσσω τους.»

Κωστής Παλαμᾶς

ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

(Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν μελέτη τοῦ Ἑνθίκου Φέρον)

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον τεῦχος)

Εὐκολώτερον ἐστὶ νὰ ξεχωρισθῇ τοῦλάχιστον γιὰ μερικές ποικιλίας της, λιγώτερο συχνές ἀπὸ ὅσοι πιστεύεται, ἄλλὰ φανερώτερες ἀκόμη καὶ στὸ ἀδέξιο μάτι—εἶνε ἡ μορφή τοῦ παράφρονος ἐγκληματίου.

Ἀλήθεια εἶνε ποῦ — ὅπως συχνά, στοὺς κανονικοὺς ἀνθρώπους ὑπάρχει καὶ κάποιον τρέλλα — καὶ στοὺς ἐκ γενετῆς ἐγκληματίας, περισσότερο σ' αὐτοὺς, καὶ κάτι λιγώτερον σ' ὅλες τίς ἄλλες μορφές ἀνωμάτων, πάντοτε ὑπάρχει ἓνα μέρος ἐγκεφαλικῆς καθολογίας ἐπὶ πλέον τῆς ἡθικῆς· καθότι ἐγκλημα καὶ τρέλλα εἶνε δύο κλάδοι τοῦ ἴδιου ἐκείνου κορμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου ἐκφυλισμοῦ, ἀπ' ὅπου προ-